

Artur Hutnikiewicz

Polonistyka literacka na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu w latach 1945-1974

Biuletyn Polonistyczny 17/54, 135-152

1974

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

POLONISTYKA LITERACKA
NA UNIWERSYTECIE MIKOŁAJA KOPERNIKA W TORUNIU
W LATACH 1945-1974

Struktura organizacyjna

Początki toruńskiej polonistyki literackiej wiążą się z małą grupą polonistów wileńskich, która latem 1945 r. pod przewodnictwem prof. Konrada Górskiego przybyła do Torunia i stała się ośrodką organizacyjną powstającego dopiero uniwersytetu. Do ekipy tej należeli - oprócz jej kierownika - Czesław Zgorzelski, Irena Sławińska i Stanisław Wasilewski. W roku następnym tę pionierską grupę wzmocnili przybysze z Warszawy i ze Lwowa: przedwojenny docent warszawski Tadeusz Makowiecki oraz profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza - Eugeniusz Kucharski, przy którym jesienią r. 1946 objął asystenturę jego lwowski uczeń Artur Hutnikiewicz.

Wtedy też ustaliła się ostatecznie struktura organizacyjna toruńskiego studium historycznoliterackiego, obejmującego trzy katedry: Teorii Literatury i Literatury Porównawczej (pod kierownictwem Kucharskiego), Historii Literatury Polskiej I (pod kierownictwem Górskiego) i Historii Literatury Polskiej II (pod kierownictwem Makowieckiego). Struktura ta przetrwała do początku lat pięćdziesiątych, kiedy w wyniku powszechnej reorganizacji uniwersytetów wszystkie trzy Katedry zostały zlikwidowane i zastąpione jedną Katedrą Zespołową z trzema zakładami: Literatury Staropolskiej, Literatury wieku XIX i Literatury wieku XX. Tym zmianom organizacyjnym towarzyszyły bardzo niekorzystne dla środowiska

przesunięcia i ubytki personalne: odejście na skutek wymówienia w r. 1949 Czesława Zgorzelskiego i Ireny Sławińskiej, urlopowanie na czas nieokreślony prof. Konrada Górskiego oraz śmierć w jednym roku - 1952 - dwóch pozostałych profesorów: Tadeusza Makowieckiego (maj) i Eugeniusza Kucharskiego (sierpień). Kierownictwo nad całością tego nieomal doszczętnie rozbitego środowiska objął przybyły w r. 1950 z Łańcuta, gdzie był dyrektorem gimnazjum, Bronisław Nadolski, wychowanek uniwersytetu lwowskiego. Ciężar obowiązków i ratowania sytuacji - tak katastrofalnej, że w roku akad. 1952/53 trzeba było wstrzymać czasowo rekrutację na studia - przejęli, obok kierownika Katedry, ówczesni adiunkci: Artur Hutnikiewicz i uczennica prof. Romana Pollaka z Uniwersytetu Poznańskiego Bożena Osmólska-Piskorska. W r. 1953 zaangażowany został na kontrakcie zastępca profesora wykładowca Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku Andrzej Bukowski.

Zasadniczą zmianę na lepsze przyniósł dopiero przełom październikowy r. 1956, który zainicjował powolną, systematyczną odbudowę polonistyki toruńskiej. Przewrócono przede wszystkim "veniam legendi" prof. Górskiemu; stanowiska samodzielne uzyskali dotychczasowi adiunkci; Artur Hutnikiewicz (docent 1956, profesor nadzwyczajny 1962, prof. zwyczajny 1973) i Bożena Osmólska-Piskorska (zast. profesora 1956, docent habilitowany 1963); pozyskano wytrawnych wykładowców przedmiotów fakultatywnych: doc. Waleriana Preisnera, romanistę - dla wykładów z literatury powszechnej oraz dra Edwarda Csatő, wykładowcę Wyższej Szkoły Teatralnej w Warszawie - jako organizatora Sekcji Teatrolologicznej przy toruńskim Studium Literackim. W r. 1969 nominacje na docentów otrzymali dr Jan Mirosław Kasjan oraz dr Czesław Niedzielski, a w r. 1972 odbyły się pierwsze habilitacje wychowanków toruńskich: Antoniny Bartoszewicz i Jerzego Speiny. Zaktywizowały się też dydaktycznie i naukowo zakłady wchodzące w skład Katedry: Literatury Starej i Nowej (pod kier. B.Nadolskiego), Literatury wieku XIX (pod kier. K.Górskiego, a po jego przejściu na emeryturę - B.Osmólskiej - Piskorskiej) i Literatury wieku XX (pod kier. A.Hutnikiewicza).

Odbudowa ta odbywała się jednak nie bez dramatycznych

zakłóceń. Wielką stratę stanowił zwłaszcza nieoczekiwany zgon w r. 1966 Waleriana Preisnera, a w dwa lata później jeszcze bardziej niespodziane, przedwczesne odejście Edwarda Csató. Te dotkliwe ubytki cennej i niezastrąconej substancji ludzkiej sbiły się w czasie z pośpieszną i nie zawsze przemyślaną reorganizacją uniwersytetów, w wyniku której w miejsce dotychczasowej Katedry Zespołowej powołano Instytut Filologii Polskiej z jednym Zakładem Historycznoliterackim i z Zakładem Teorii Literatury, likwidując przy sposobności dobrze postawiony i prosperujący Zakład Literatury wieku XX. Dyrektorem Instytutu został Bronisław Nadolski (od r. 1973 - doc. Jerzy Maciejewski), przewodniczącym Rady Instytutu - Artur Hutnikiewicz.

W r. 1974 skład personalny Instytutu w pionie literackim przedstawiał się następująco: 1 profesor zwyczajny (Artur Hutnikiewicz), 3 docentów habilitowanych (Bożena Osmólska-Piskorska, Antonina Bartoszewicz, Jerzy Speina), 2 docenci (Jan Mirosław Kasjan, Czesław Niedziałski), 7 adiunktów ze stopniem doktora (Zygmunt Dokurno, Krystyna Jakowska, Jerzy Kasprzyk, Anna Krawińska, Jerzy Zbigniew Maciejewski, Stefan Melkowiak, Zofia Mocarcka-Tycowa), 8 starszych asystentów (Jan Bekkot, Irena Bursacka, Barbara Domańska, Wojciech Gutowski, Zdzisława Howzan, Janusz Kryszak, Janusz Skuczyński, Andrzej Stoff), 1 asystent (Marek Ronge), 2 starszych wykładowców (Bożena Dokurno, Władysław Sawrycki) oraz 3 bibliotekarki (Ewa Dobrowolska, Jolanta Jarsąbek, Jadwiga Kwiecińska).

Działalność dydaktyczna

Działalność dydaktyczna toruńskiej polonistyki rozwijała się zrazu w ramach systemu przedwojennego, a zatem studiów magisterskich, w zasadzie czteroletnich, ale w istocie swobodnych i umożliwiających studentom organizowanie sobie pracy własnej zgodnie z ich warunkami życiowymi i osobistymi dyspozycjami: wykłady wyłącznie monograficzne i dostępne jednocześnie dla studentów wszystkich roczników, bliskie kontakty między wykładowcami a słuchaczami na zajęciach semina-

ryjnych, umożliwiające swobodny wybór opiekuna naukowego, prowadzącego studentów od pierwszego roku aż do dyplomu - wszystko to sprzyjało tworzeniu się głębszych intelektualnych i uczuciowych powiązań między uczniami a mistrzem.

Seniorem profesury toruńskiej był Eugeniusz Kucharski, jeden z ostatnich uczniów Romana Pilata, wychowanek Twardowskiego, Bruchnalskiego i Porębowicza. Zgodnie z charakterem Katedry, którą kierował, prowadził on zajęcia głównie z teorii literatury i metodologii badań literackich: "Teoria i analiza liryki" (1946/47), "Rozwój i teoria epiki prozaicznej" (1947/48), "Analiza literacka" (1947/48). Pojawiały się jednak w jego wykładach również tematy historyczne: "Piśmiennictwo polsko-łacińskie i jego początki" (1946/47), "Preromantyzm" (1948/49), "Wybrane zagadnienia z literatury światowej" (1949/50).

Seminarium niższe poświęcone było z reguły analizie małych form prozatorskich i miało na celu wprawienie studentów w metodykę rozbioru literackiego. Na seminarium wyższym czytało się i interpretowało teksty z teorii literatury i rozprawy magisterskie studentów. W swej postawie badawczej i nauczycielskiej reprezentował Kucharski stanowisko swoistego estetycznego pragmatyzmu, który był w Polsce jeszcze w latach dwudziestych jedną z pierwszych prób przeciwstawienia się schematom pozytywistycznego historyzmu i genetyzmu na rzecz autonomii literatury. System ten, samodzielny i oryginalny, był niejednokrotnie niedoceniany na skutek fragmentaryczności opracowania i nieznamomości jego szczegółowych założeń, w których orientowali się jednak uczniowie Profesora. W istocie zaś była to jedna z najbardziej instruktywnych propozycji teoretycznych i metodologicznych, jakie sformułowano w nauce lat międzywojennych. Obecność Kucharskiego w środowisku toruńskim stanowiła zatem element środowisko to istotnie wzbogacające.

Drugą najwybitniejszą osobistością polonistyki toruńskiej był Konrad Górski, uczeń Kleinera z krótkich lat jego profesury warszawskiej, profesor wileński w latach 1934-1939, nie tylko wykładowca i nauczyciel, ale też niezmiernie prelegent i organizator życia kulturalno-artystycznego. W

wykładach swoich ogarniał całość literatury, od "Prozy polskiej XVI wieku" (1947/48) i "Sielanki staropolskiej" (1948/49), poprzez "Krasickiego na tle literatury oświecenia" (1946/47) i "Mickiewicza" (1946/47) aż po "Żeromskiego" (1948/49). Po ponownym objęciu stanowiska rozszerzył Górski znacznie zakres swych wykładów na problematykę ogólną, teoretyczną: "Wybrane zagadnienia z teorii literatury i metodologii badań literackich" (1958/59), "Metodyka badań literackich" (1961/62), natomiast w wykładach z historii literatury, zgodnie z nową strukturą studiów, ograniczał się do romantyzmu, dając bądź zarysy ujęcia syntetycznego ("Epoka Słowackiego", 1959/60), bądź charakteryzując poszczególne gatunki i autorów ("Dramat romantyczny", 1957/58; "Liryka romantyczna", 1961/62; "Twórczość Aleksandra Fredry", 1965/66). Nowością były ówczesne z wzmowy i recytacji, przeznaczone nie tylko dla polonistów, lecz i dla prawników.

Tadeusz Makowiecki, uczeń Ujejskiego, Tatarakiewicza i Zygmunta Batowskiego, nie tylko polonista, ale i historyk sztuki, w ciągu kilku zaledwie lat swej profesorskiej działalności ujawnił się jako osobowość o wyjątkowej wrażliwości i wszechstronnej kulturze estetycznej. W wykładach jego uderzało bogactwo i szerokość rzeczowego zasięgu: barok ("Wstęp do badań nad barokiem", 1946/47), romantyzm ("Twórczość Norwida", 1947/48; "Twórczość Słowackiego", 1948/49), proza dziewiętnastowieczna ("Twórczość powieściowa T.T. Jeża", 1949/50), modernizm ("Twórczość Berenta", 1946/47; "Literatura Młodej Polski", 1948/49; "Wyspiański a muzyka", 1949/50), "Współczesna literatura polska" (1949/50), bibliotekarstwo.

Bronisław Nadolski przybył do Torunia w momencie, gdy ów świetny okres miał się ku końcowi. Gdy w wyniku reorganizacji przedwojenny system magisterski zastąpiony został strukturą dwustopniową, polonistyce toruńskiej przyznano tylko trzyletni kurs zawodowy. Na uprawę zainteresowań indywidualnych w tym systemie pragmatycznym, wąsko sorientowanym na "produkcję" jedynie i wyłącznie nauczycieli, nie było oczywiście miejsca, toteż świeżo mianowany kierownik Katedry musiał obsługiwać zajęcia wedle aktualnej potrzeby. Dopiero w r. 1956, zgodnie ze swą specjalnością, skoncentrował się Nadolski na

literaturze staropolskiej, prowadząc, obok wykładu kursowego, szereg wykładów monograficznych, dotyczących "Staropolskiej literatury dramatycznej" (1957/58), badań nad literaturą polskiego Odrodzenia w latach 1880-1950, Orzechowskiego i Modrzewskiego (1965/66), "Piśmiennictwa reformacyjnego" (1965/66) i "Teatru staropolskiego" (1967/68).

Epokę pozytywizmu przejęła - po odejściu w r. 1959 Andrzeja Bukowskiego - Bożena Osmólska-Piskorska, prowadząc, obok wykładów kursowych, również monograficzne: "Twórczość J.I.Kraszewskiego w latach sześćdziesiątych" (1957/58), "Powstanie styczniowe w powieści polskiej" (1958/59), "Adam Asnyk" (1964/65), "Twórczość H.Sienkiewicza" (1967/68).

Literatura Młodej Polski, lat międzywojennych i współczesna była domeną pracowników Zakładu Literatury wieku XIX i jego kierownika, Artura Hutnikiewicza, który - obok wykładów kursowych z modernizmu i okresu II Niepodległości - prowadził również monograficzne, poświęcone "Twórczości Żeromskiego" (1954/55, 1967/68), "Doktrynom i teoriom literackim XX wieku" (1961/62), "Poetom grupy Skamandra" (1958/60, 1965/66). Jako były asystent Katedry Teorii Literatury i Literatury Porównawczej, zachował też Hutnikiewicz pewne tradycje i zainteresowania dydaktyczne wyniesione ze szkoły swego mistrza, prowadząc w różnych okresach wykłady z teorii literatury ("Poetyka realizmu i naturalizmu") i z literatury powszechnej ("Literatura europejskiego oświecenia i romantyzmu", 1973/74) oraz od lat ćwiczenia z poetyki, stylistyki i wersyfikacji.

Działalność uniwersytecka Edwarda Csató trwała, niestety, zbyt krótko, aby mogła przynieść jakieś trwałsze i bardziej konkretne rezultaty. O kierunku teatrologicznym w warunkach toruńskich mowy być nie mogło, były to więc zajęcia prowadzone w ramach studium polonistycznego, z pewnym jedynie nachyleniem w stronę spraw teatru i dramaturgii. Wykładowca wprowadzał więc słuchaczy w "Ogólne problemy nauki o teatrze", rozważał "Zagadnienia współczesnego dramatu i teatru polskiego" (1967/68) oraz "Wybrane problemy krytyki literackiej i teatralnej" (1965/66), omawiał "Działalność Leona Schillera" (1962/63).

Literatura powesechna była w latach sześćdziesiątych wyjątkową domeną Waleriana Preisnera. Prowadząc z tego zakresu wykłady przeglądowe i monograficzne, jako romanista, preferował zdecydowanie literatury romańskie: "Literatura włoska i francuska w dobie klasycyzmu" (1958/59, 1962/63), "Literatura włoska na przełomie XIX i XX wieku" (1961/62), "Petrarca i Boccaccio na tle humanizmu" (1963/64).

W latach ostatnich kadra samodzielnych pracowników naukowych Instytutu powiększyła się o kilku docentów, z których Jan Mirosław Kasjan specjalizuje się w folklorystyce literackiej, Czesław Niedzielski - w teorii literatury i w problemach literatury powojennej, Antonina Bartoszewicz zajmuje się literaturą krajową doby romantyzmu, a Jerzy Speina - literaturą Młodej Polski i dwudziestolecia. Wszyscy prowadzą wykłady i ćwiczenia z interesujących ich dziedzin.

Podstawą działalności dydaktycznej jest baza lokalowa i biblioteczna. W mieście, w którym nigdy nie było żadnej wyższej uczelni, studium polonistyczne, wraz z całym uniwersytetem, zaczynało swą działalność od zera. Punktem startu były cztery niewielkie pokoiki w Collegium Maius przy Posie Staromiejskiej 3. W ciągu ćwierćwiecza to skromne pied-à-terre rozszerzyło się na całą północną i południową pierzeję I piętra gmachu (łącznie 23 sale i pokoje), w których znalazły pomieszczenie gabinety profesorów i asystentów, pracownice, czytelnia i magazyny biblioteczne. Wobec rosnących gwałtownie zadań dydaktycznych (studia zaoczne i uzupełniające) jest to wciąż jeszcze niewystarczające.

Równie od podstaw trzeba było tworzyć księgozbiór. Powstał on z systematycznych zakupów księgarskich, antykwarycznych i prywatnych, dość istotnie zasilili bibliotekę depozyty po Stanisławie Farnowskim i Manfredzie Kridlu. W r. 1974 księgozbiór podręczny Instytutu osiągnął w zakresie druków zwartych liczbę 27 702 wol., a w zakresie periodyków - 1579 wol.

W okresie 1945-1955 stopnie magistra w zakresie filologii polskiej uzyskało 165 osób, w latach 1950-1954 - dyplom I stopnia 120 absolwentów, a w okresie 1956-1974 stopień magistra przyznano 585 osobom. Łącznie w wymienionym okresie

działalności studium wydano 870 dyplomów, w tym 750 magisterskich.

W latach 1945-1974 29 osób uzyskało stopień doktora filozofii (względnie nauk humanistycznych), a 7 przeprowadziło przewody habilitacyjne (zob. niżej).

Działalność naukowa

Badania naukowe pracowników Instytutu były zrazu kontynuacją ich prac badawczych jeszcze przedwojennych. I tak, prof. Kucharski kontynuował swoje badania nad historią średniowiecza i najstarszymi zabytkami historiografii polsko-łacińskiej i staroruskiej. Ogłoszony w "Sprawozdaniach Towarzystwa Naukowego w Toruniu" za rok 1950 komunikat Kucharskiego "Pierwszy pisarz polsko-łaciński Brunon z Kwerfurtu (972-21 VIII 1009) i początki piśmiennictwa w Polsce", będący streszczeniem głównych tez nie napisanej monografii, przesunął początki chrześcijaństwa w Polsce na wiek IX, omawiał życie i działalność pisarską Brunona, ustalał miejsce i porę jego męczeństwa, rozwiązywał zagadki polskiego żywotopisarstwa średniowiecznego, bardzo surowo i negatywnie oceniał Gallanona, Głównym dziełem Kucharskiego, które w stanie nieukończonym pozostawił w rękopisie (w zbiorach TET) były "Uwagi krytyczne o pierwszym latopisie ruskim", próba rewizji i krytycznej rekonstrukcji pierwotnego kształtu i sensu tego kronikarskiego zabytku.

O ile badania Kucharskiego na skutek rychłej jego śmierci i szczególny charakter samych badań nie znalazły żadnej kontynuacji, o tyle w biografii naukowej Konrada Górskiego lata toruńskie okazały się okresem wyjątkowo intensywnej i różnorodnej aktywności, obejmującej teorię literatury, badania nad literaturą staropolską i romantyczną, studia słownikarskie i tekstologiczne. Zainteresowania teoretyczne Profesora ujawniły się przede wszystkim w książce "Poezja jako wyraz" (1946), będącej ambitną próbą zbudowania jednolitej teorii sztuki słowa i swiężłego zarysu estetyki literackiej, poszerzonej o rozważania nad językiem literatury, oraz w szeregu rozpraw dotyczących podstawowych problemów sztuki

pisarskiej, jak "Muzyka w opisie literackim" (1952), "Aluzja literacka, istota zjawiska i jego typologia" (1961), rozprawy z zakresu stylistyki historycznej, zebrane w trzech tomach studiów "Z historii i teorii literatury" (1959, 1964, 1971).

Kontynuacją przedwojennych zainteresowań Górskiego były jego prace dotyczące literatury staropolskiej, głównie religijnej i reformacyjnej, zebrane w tomie "Studiów nad dziejami polskiej literatury antytrynitarńskiej XVI w." (1949). Ten typ badań, nachylonych w stronę filozoficznej i religijnej zawartości piśmiennictwa staropolskiego, kontynuował też badacz w pracach pomniejszych, jak "Nowy Testament Scharffenbergera" (1958), "Ewolucja poglądów religijnych Andrzeja Frycza Modrzewskiego" (1959), "Biblia i sprawy biblijne w »Postylli« Reja" (1956) i wiele innych.

Jest też Górski edytorem i komentatorem wydań naukowych tekstów staropolskich. Ogłosił z tego zakresu Mikołaja Reja "Krótką rozprawę" (1953), Grzegorza Pawła z Brzesin "O różnicach terażniejszych" (1954) i "O prawdziwej śmierci" (1954), "Dzieła polskie" Piotra z Goniądza (1960), "Postyllę" Reja (1965); współuczestniczył też w pracach nad wydaniem "Dzieł wszystkich" Modrzewskiego (1957-1959).

Działalności wydawniczej Górskiego towarzyszyła od początku refleksja teoretyczna, której ostatecznym efektem była książka pionierska "Sztuka edytorska. Zarys teorii" (1956), pierwsze w polskiej literaturze naukowej wprowadzenie teoretyczne i metodyczne w problematykę edytorstwa naukowego. Książka ta miała przedłużenie w szeregu szczegółowych rozpraw autora, poświęconych zagadnieniom edytorstwa, a koncentrujących się coraz wyraźniej wokół twórczości Mickiewicza, co wiązało się z najdonioślejszą naukowo inicjatywą środowiska toruńskiego, "Słownikiem języka Adama Mickiewicza".

Pomysł opracowania słownika tego rodzaju powstał w r. 1949. W r. 1954 patronat nad imprezą przejął Instytut Badań Literackich PAN, a redakcję powierzono Konradowi Górskiemu i Stefanowi Hrabcowi. Prace nad "Słownikiem" po przeniesieniu się prof. Hrabca do Łodzi odbywały się w pracowniach łódz-

kiej i toruńskiej, ale większość tomów przygotował Toruń, a po śmierci drugiego redaktora (1972) dokończenie imprezy przejął zespół toruński. Jako pierwszy w dziejach polskiej filologii słownik autorski i jeden z niewielu, a zarazem najbardziej nowoczesny, słownik polszczyzny XIX-wiecznej, przedstawia on olbrzymią wartość zarówno dla historyków literatury, zwłaszcza badaczy Mickiewicza, jak językoznawców. Przykładem praktycznego wyzyskania zasobów słownika dla konkretnych badań stały się liczne rozprawy głównego redaktora, rozwiązujące w oparciu o stworzoną przez niego podstawę językową szczegółowe problemy stylistyczne i tekstologiczne: "Zagadnienie emendacji tekstów Mickiewicza" (1954), "Staropolszczyzna w języku Adama Mickiewicza" (1955), "Pisownia autoryzowanych wydań Mickiewicza do r. 1829 jako wskaźnik tekstologiczny" (1959), "Onomastyka Mickiewicza" (1960), "O niektórych właściwościach stylizacji satyrycznej w poezji Mickiewicza" (1967) i wiele innych.

Mickiewicz i zagadnienia tekstologiczne stały się w ostatnim dziesięcioleciu polem głównych zainteresowań prof. Górskiego, ale nie jedynych. Miarą rozległości poszukiwań naukowych badacza mogą być trzy serie jego rozpraw i studiów "Z historii i teorii literatury", w których rozpiętość tematyczna wyznaczona jest z jednej strony przez Reja i Modrzewskiego, a z drugiej - przez Kasprowicza i Żeromskiego.

Prace Tadeusza Makowieckiego koncentrowały się wokół dwóch tematów: Norwida i Wyspiańskiego. W zakresie badań nad Norwidem dał więc zwięzłą syntezę filozofii poety ("Norwid-myśliciel", 1946), w studium "Norwid a rok 1848" - istotny przyczynek do historii jego wewnętrznego rozwoju, kilka celnych analiz w rozprawach o "Promethidionie", "Fortepianie Szopena" i dramacie "Za kulisami". Badania nad Wyspiańskim przyniosły natomiast jedną ważną, a pośmiertnie już wydaną książkę, "Muzyka w twórczości Wyspiańskiego" (1955), stanowiącą oryginalną próbę uchwycenia charakterystycznych dla poety form i sposobów transpozycji wartości muzycznych na język wątków i struktur literackich.

Pierwsze lata działalności studium polonistycznego w Toruniu były też okresem debiutów książkowych młodszych pra-

cowników nauki. I tak, w r. 1948 Irena Sławińska ogłosiła swą rozprawę doktorską "Tragedia w epoce Młodej Polski", a w rok później Czesław Zgorzelski opublikował książkę z zakresu poetyki historycznej, "Duma - poprzedniczka ballady".

Badania Bronisława Nadolskiego rozwijały się w dwu kierunkach: zagadnień ogólnych, dotyczących piśmiennictwa staropolskiego, oraz problemów życia artystycznego, kulturalnego i naukowego na Pomorzu w trzech ostatnich stuleciach Polski szlacheckiej. W zakresie pierwszym, obok szeregu rozpraw syntetycznych zawartych w tomach: "O nową syntezę literatury polskiej XVI wieku" (1949), "Poezja polsko-łacińska w okresie Renesansu" (1953), dał dwie książki o charakterze popularnym, ale dużych walorach informacyjnych: "Jan Kochanowski. Życie, twórczość, epoka" (1960) oraz "Wybór mów staropolskich" (1961) w serii Biblioteka Narodowa. Większość studiów dotyczących piśmiennictwa i kultury Pomorza zebrał badacz w tomie wydanym w iblowskiej serii Studiów Staropolskich pt. "Ze studiów nad życiem literackim i kulturą umysłową na Pomorzu w XVI i XVII wieku" (1969), osobną zaś monografię poświęcił "Życiu i działalności naukowej uczonego gdańskiego Bartłomieja Keckermanna" (1961).

Badaniom nad poetyką gatunków staropolskich poświęciła odrębną książkę Anna Krzewińska. ("Pieśń ziemiańska, antyturcka i refleksyjna. Studia nad wybranymi gatunkami staropolskiej liryki XVI i XVII wieku", 1968), a Jerzy Kasprzyk, kontynuując jak gdyby badania prof. Nadolskiego i przedłużając je na wiek XVIII, dał z tego zakresu kilka rozpraw, jak "Problematyka moralno-obyczajowa w tygodniku gdańskim »Der Fraydenker« (1741-1743)" czy "Z dziejów gdańskiej literatury politycznej pierwszej połowy XVIII wieku" (1965).

Problematyką romantyzmu zajmowali się, obok prof. Górskiego, Zygmunt Dokurno, Jan Mirosław Kasjan i Antonina Bartoszewicz. Pierwszy z nich oprócz kilku artykułów o poezji Norwida dał większą o nim książkę pt. "Kompozycja utworów lirycznych C.K. Norwida" (1965). Jan Mirosław Kasjan, specjalizujący się w badaniu kontaktów literatury artystycznej z literaturą ludową, opublikował po rozprawie o "Wernyhorze" (1961) książkę o "Przysłowiach i metaforyce potocznej w twór-

czości Słowackiego" (1966) oraz "Dumy ukraińskie" (1973) we własnym przekładzie i opracowaniu. Antonina Bartoszewicz poświęciła szereg rozpraw terminologii krytycznej w epoce romantyzmu, wydając je w książce "O głównych terminach i pojęciach w polskiej krytyce literackiej w pierwszej połowie XIX wieku" (1973).

Literaturą okresu realizmu i pozytywizmu zajmowała się przede wszystkim Bożena Osmólska-Piskorska, kierując swe zainteresowania w stronę badań nad dziejami kultury i życia umysłowego na Pomorzu i nad prozą fabularną okresu. Z zakresu badań pomorzoznawczych oprócz rozpraw dotyczących życia naukowego i kulturalnego regionu dała obszerną książkę o "Pomorskim Towarzystwie Pomocy Naukowej. Pół wieku istnienia i działalności, 1848-1898" (1948). W zakresie badań ściśle literackich zajęła się głównie echami powstania styczniowego w poezji i prozie lat powojennych, najobszerniej przedstawiając to zagadnienie w książce "O powstaniu styczniowym w twórczości J.I.Kraszewskiego" (1963). Epoki pozytywizmu dotyczyła też książka Stefana Melkowskiego "Poglądy estetyczne i działalność krytycznoliteracka Bolesława Prusa" (1963) oraz Zofii Mocarskiej-Tycowej "Działalność krytycznoliteracka T. Jeske-Choińskiego wobec przełomu antypozytywistycznego" (w druku).

Badania nad literaturą najnowszą rozwijały się w Zakładzie Literatury wieku XX, kierowanym przez Artura Hutnikiewicza, koncentrując się głównie, choć nie wyłącznie, na ewolucji prozy nowoczesnej. Badania Hutnikiewicza obracały się przez szereg lat wokół twórczości Żeromskiego, przynosząc, obok rozpraw i szkiców, poświęconych problemom szczegółowym, również kilka książek o charakterze syntetycznym: "Żeromski i naturalizm" (1956), "Stefan Żeromski" (1960, łącznie 7 wydań), " »Przedwiośnie« Stefana Żeromskiego" (1967, cztery wydania) oraz wstępy monograficzne do "Wyboru opowiadań" (1971) i do "Syzyfowych prac" (1973) w serii Biblioteka Narodowa. Problemów prozy dotyczyły też studia i artykuły Hutnikiewicza poświęcone Sienkiewiczowi, Przybyszewskiemu, Jabłczyńskiemu, Dąbrowskiej. Osobną monografię poświęcił badacz "Twórczości literackiej Stefana Grabińskiego" (1959).

Zainteresowania Hutnikiewicza objęły również poezję współczesną, i to zarówno w jej nurcie skamandryckim, jak awangardowym, przynosząc m.in. takie publikacje książkowe, jak "Od czystej formy do literatury faktu. Główne teorie i programy literackie XX stulecia" (1965, trzy wydania), " »Hymny« Jana Kasprowicza" (1973) oraz szereg esejów o Lechoniu, Wierzyńskim, "O przełomie estetycznym w XX wieku", o sytuacji liryki współczesnej itp.

Źródłami i strukturą prozy Witkacego i Schulza zajął się Jerzy Speina w dwu książkach: "Powieści Stanisława Ignacego Witkiewicza. Geneza i struktura" (1965) oraz "Bankructwo realności. Proza Brunona Schulza" (1974), a Czesław Niedzielski w książce "O teoretycznoliterackich tradycjach prozy dokumentarnej" (1966) starał się odtworzyć ewolucję struktur narracyjnych o zakresie i ambicjach faktograficznych w okresie niemal dwuwieczna - od osiemnastowiecznej "podróży" aż po współczesny, aktualny reportaż.

W kręgu analogicznych problemów poetyki historycznej, badającej ewolucję form, przeobrażeń strukturalnych literatury, jej filiacje i zależności od wymieniających się prądów i tendencji, obracały się prace Krystyny Jakowskiej. " »Pałuba« - Gombrowicz - Sartre" (1962), "Struktura artystyczna »Pałuby« Irzykowskiego" (1963), "Z zagadnień techniki ekspresjonizmu. Wizja i narrator" (1967), "Język i sposób narracji w »Soli ziemi« Wittlina jako środek wprowadzenia ukształtowań ekspresjonistycznych w obręb powieści realistycznej" (1971). Jerzy Zbigniew Maciejewski w książce "W kłębowisku przeciwieństw. Obraz idei w prozie narracyjnej Stanisława Brzozowskiego" (1974) dał próbę odczytania tej prozy w kontekście filozoficznym i socjologicznym epoki oraz na tle rozwoju myśli społecznej i światopoglądu pisarza. Mieczysław Jankowiak badał "Sztukę narracji w powieściach historycznych Parnickiego" (1971) oraz rolę i wpływ pomysłów mitotwórczych na warsztat pisarski Przybyszewskiego i Beranta (1972).

Z działalnością studium historycznoliterackiego UMK związana też była twórczość naukowa Waleriana Preisnera, który pozostawił kilka cennych książek bibliograficznych i

monograficznych, ważnych także dla polonisty, zwłaszcza interesującego się związkami literatury polskiej z kulturą i piśmiennictwem włoskim: "Stosunki literackie polsko-włoskie w latach 1800-1939 w świetle bibliografii" (1949), "Dante i jego dzieła w Polsce" (1957), "Arrigo Boito i jego stosunki z Polską" (1963), "Udział Polaków w walkach o niepodległość Italii i jego echa w literaturze polskiej" (1965).

Badania historycznoliterackie w środowisku toruńskim układały się zatem w pewne ciągi i zespoły, o wyraźnie zorientowanym ukierunkowaniu. Powołanie w Toruniu pracowni "Słownika Mickiewiczowskiego" dało impuls szeroko zakrojonej działalności badawczej, zarówno teoretycznej, jak praktycznej, z zakresu edytorstwa i krytyki tekstu oraz studiów nad Mickiewiczem (głównie w pracach prof. Górskiego). Wykryształizował się wyraźny ośrodek inwentaryzacji i historycznego opisu osiągnięć regionu w zakresie kultury i życia umysłowego (w pracach Nadolskiego, Osmólskiej-Piskorskiej, Kasprzyka). Zaznaczył się też kierunek zorientowany na badanie poetyki historycznej, ewolucji pojęć, terminów, gatunków i struktur literackich (w pracach Krzewińskiej, Bartoszewiczówny, Niedozielskiego, Jakowskiej, Hutnikiewicza). Powstał zorganizowany formalnie zespół badań nad literaturą wieku XX (prace Hutnikiewicza, Niedozielskiego, Speiny, Jakowskiej, Maciejewskiego, Kryszaka, Gutowskiego, Burzackiej). Zaznaczył się wreszcie kierunek badań literacko-folklorystycznych, głównie w pracach Kasjana.

Wydawnictwem własnym studium polonistycznego jest seria filologiczna "Zeszytów Naukowych UMK" (ukazało się dotychczas 8 zeszytów). Poloniści toruńscy korzystali też w szerokim zakresie z możliwości druku własnych książek w serii "Prac Wydziału Filologiczno-Filozoficznego Towarzystwa Naukowego w Toruniu", w której ukazały się m.in. publikacje Sławińskiej, Zgorzelskiego, Makowieckiego, Hutnikiewicza, Nadolskiego, Osmólskiej-Piskorskiej, Speiny, Niedozielskiego, Kasjana, Krzewińskiej, Bartoszewiczówny, Maciejewskiego. W ramach tej samej serii opublikowano też trzy książki zbiorowe, poświęcone profesorom polonistyki toruńskiej: Makowieckiemu (1956), Kucharskiemu (1957), Konradowi Górskiemu (1967).

W listopadzie 1968 r. odbyła się w Toruniu zorganizowana przez Zakład Literatury XX wieku UMK, przy współudziale Instytutu Badań Literackich PAN, ogólnopolska konferencja poświęcona problemom prozy współczesnej, której trwałym efektem była książka zbiorowa wydana w r. 1971 w iblowskiej serii Z dziejów Form Artystycznych w Literaturze Polskiej, pod red. A.Hutnikiewicza i H.Zaworskiej - "O prozie polskiej XX wieku".

Popularyzacja wiedzy

Od początku swego istnienia studium historii literatury polskiej UMK włączyło się w szeroką akcję popularyzacji wiedzy. W latach czterdziestych i w drugiej połowie lat pięćdziesiątych terenem tej akcji stały się przede wszystkim tzw. "czwartki literackie", organizowane zrazu pod firmą Klubu Literacko-Artystycznego, a później - Pomorskiego Oddziału Związku Literatów Polskich, którego członkami byli w owych latach wszyscy nieomal profesorowie filologii toruńskiej. Aranżerem "czwartków" był prof. Górski, a prelegentami ze środowiska miejscowego - m.in. profesorowie: Kucharski, Makowiecki, Zawodsiński, Elsenberg, Czerny, Zgorzelski, Sławińska, Hutnikiewicz, Nadolski.

Drugi żywy ośrodek dyskusji naukowej i upowszechniania wiedzy stanowił Oddział Toruński Towarzystwa Literackiego im. A.Mickiewicza, którego pierwszym przewodniczącym był prof. Kucharski, a pierwszym sekretarzem - A.Hutnikiewicz. Wieczory Towarzystwa miały charakter bardziej specjalistyczny i interdyscyplinarny, gromadziły publiczność o pewnym przygotowaniu naukowym, wywodzącą się głównie spośród pracowników Uniwersytetu, studentów i miejscowego nauczycielstwa. Towarzystwo organizowało też popularne sesje naukowe, poświęcone m.in. Kasprowiczowi (1960), Żeromskiemu (1964) i Sienkiewiczowi (1966) w głównych miastach regionu: Toruniu, Bydgoszczy, Inowrocławiu, Włocławku, Chełmie i Grudziądsu. W r. 1968 Zakład Literatury wieku XX wspólnie z Muzeum Jana Kasprowicza w Inowrocławiu zorganizował w tym mieście sesję popularnonaukową w ramach obchodów setnej rocznicy urodzin Stanisława Przybyszewskiego.

Doktoraty z historii literatury polskiej
uzyskane na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika
w latach 1946-1972:

1946

1. Irena Sławińska - Próby tragedii w dobie Młodej Polski
(promotor: prof. Konrad Górski)

1947

2. Czesław Zgorzelski - Pojęcie dumy w polskiej poezji
przedromantycznej (prof. Konrad Górski)

1948

3. Tadeusz Sivert - Twórczość dramatyczna Leopolda Staffa
(prof. Konrad Górski)
4. Artur Hutnikiewicz - Forma motywacyjna w kompozycji po-
wieści Żeromskiego (prof. Eugeniusz Kucharski)

1951

5. Helena Obiesierska - Twórczość powieściopisarska Józefa
Weysenhoffa (prof. Tadeusz Makowiecki)

1960

6. Stefan Sawicki - Studia z zakresu wersyfikacji polskiej
(prof. Konrad Górski)

1961

7. Antonina Bartoszewicz - Teoria i krytyka powieści w la-
tach 1831-1863 (prof. Bronisław Nadolski)

1962

8. Jan Malinowski - Powieść historyczna w polskim dwudzie-
stoleciu międzywojennym (prof. Konrad Górski)
9. Edward Csató - Szkice o dramatach Słowackiego (prof.
Bronisław Nadolski)
10. Zygmunt Dokurno - Kompozycja utworów lirycznych C.K.Nor-
wida (prof. Konrad Górski)

1964

11. Jan Mirosław Kasjan - Przysłowia i metaforyka potoczna
w twórczości Słowackiego (prof. Julian Krzyżanowski)
12. Jerzy Speina - Powieści Stanisława Ignacego Witkiewicza.
Geneza i struktura (prof. Artur Hutnikiewicz)
13. Czesław Niedzielski - Reportaż a zagadnienie form doku-
mentarnych w polskiej tradycji teoretycznoliterackiej
(prof. Artur Hutnikiewicz)

1965

14. Zbigniew Nowak - Kontrreformacyjna satyra obyczajowa w Polsce XVII w. (prof. Bronisław Nadolski)
15. Paweł Kocikowski - Aleksander Brückner jako badacz polskiej literatury średniowiecznej (prof. Bronisław Nadolski)
16. Jerzy Konieczny - Literatura polska na Pomorzu gdańskim w dobie zaborów (doc. Bożena Osmólska-Piskorska)

1966

17. Anna Krzewińska - Pieśń ziemiańska, antyturecka i refleksyjna w staropolskiej liryce artystycznej XVI i XVII w. (prof. Bronisław Nadolski)
18. Jerzy Kasprzyk - Życie literackie i naukowe Gdańska w pierwszej połowie XVIII w. (prof. Bronisław Nadolski)
19. Edmund Kotarski - Publicystyka Jana Dymitra Solikowskiego (prof. Bronisław Nadolski)

1968

20. Jadwiga Kotarska - Poetyka popularnej liryki miłosnej XVII w. (prof. Bronisław Nadolski)
21. Krystyna Jakowska - "Sól ziemi" Józefa Wittlina. Z dziejów ekspresjonizmu w Polsce (prof. Artur Hutnikiewicz)

1969

22. Henryk Filipowicz-Dubowik - Nadrealizm w polskiej literaturze współczesnej (prof. Artur Hutnikiewicz)

1971

23. Alina Merdas - Biblia w poezji Norwida (prof. Konrad Górski)
24. Ryszard Karwacki - Z problemów marynistyki polskiej. Tematyka dalekomorska w prozie fabularnej lat międzywojennych (prof. Artur Hutnikiewicz)

1972

25. Tadeusz Grzegorzewski - U podstaw liryki Jana Lechonia (prof. Artur Hutnikiewicz)
26. Jerzy Zbigniew Maciejewski - Powieści Stanisława Brzozowskiego (prof. Artur Hutnikiewicz)
27. Zofia Mocarska-Tycowa - Działalność krytycznoliteracka Teodora Jeske-Choińskiego wobec przełomu antypozytywistycznego (doc. Bożena Osmólska-Piskorska)

1973

28. Jan Panasewicz - Egzotyka w twórczości Wacława Sieroszewskiego (prof. Konrad Górski)
29. Stefan Frankiewicz - Pisma wszystkie Jerzego Lieberta (prof. Konrad Górski)

Przewody habilitacyjne z teorii i historii literatury polskiej przeprowadzone na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu w latach 1948-1973:

1948

1. Władysław Floryan - Forma poetycka "Pieśni" Jana Kochanowskiego wobec kierunków liryki renesansowej
2. Juliusz Nowak-Dłużewski - Stanisław Konarski

1963

3. Bożena Osmólska-Piskorska - Powstanie styczniowe w powieściach Józefa Ignacego Kraszewskiego

1968

4. Stefan Sawicki - Początki syntezy historycznoliterackiej w Polsce

1972

5. Antonina Bartoszewicz - O głównych terminach i pojęciach w polskiej krytyce literackiej w pierwszej połowie XIX wieku
6. Jerzy Speina - Bankructwo realności. Proza Brunona Schulza

1973

7. Hanna Maria Małgowska - Sieroszewski a Syberia

Prof. dr Artur Hutnikiewicz